

DA TA TRI IMENA EDIN BOG

Raba besede *imena* v pomenu *osebe* v III. brižinskem besedilu se zanimivo navezuje na refren v ljudski legendi o velikanu Kristofu. Refren se nanaša na velikanovo iskanje službe pri treh bitjih, ki s svojim zaporedjem ustrezajo Stribogu, Svetovitu in Dajbogu starih Slovanov. Zloženska *Daj-bog* se je bila razložila v ime za edinega pravega *dajajočega Boga* nekako v času pokristjanjenja Slovencev, ki ga ravno odseva nenavadna raba besede *imena*.

The use of the word *imena* (*names*) meaning *osebe* (*persons*) in the 3rd Freising fragment is in an interesting way related to the refrain in a popular legend about the giant Christopher. The refrain depicts the giant's search for a post with three people who can, according to the sequence of their appearance, be related to Stribog, Svetovit and Dajbog from Ancient Slav tradition. The compound *Daj-bog* (*Give-god*) was in the period of Christianization of Slovenes broken into its constituent parts and started signifying the only real *giving God*, which is also reflected in the unusual use of the word *imena* (*names*).

Za naslov tega sestavka je vzet 1. odvisnik 2. povedi III. brižinskega besedila, ki je nenavaden tako slovniško kakor slovarsko. Slovniško je nenavaden v tem, da mu manjka vezni glagol *sunt*, ki se sicer nahaja v 3. povedi II. brižinskega besedila:¹

*I paki, bratija, pomenem se,
da i sinove božji narečem se;
potomu ostanem sih mrzkih del,
eže sunt dela sotonina:
eže trebo tvorim,
bratra oklevetam,
eže tatva, eže razboj,
eže plti ugojenije,
eže roti, kojiže jih ne pasem,
nu je prestopam, eže nenavist;
ničže teh del mrže ne pred božjima očima.*

Morda manjka navedena množinska oblika veznega glagola, odsevajoča množinsko podmetno zvezo *ta tri imena*, zato, ker ji nasprotuje prilastek *edin* v privezku *edin Bog*. Dozdevno metonimična raba besede *imena* v pomenu osebe² v množinski podmetni zvezi pa je podobna metonimični rabi besede *jazyk* v pomenu *narod*³ na primer v naslovu in na začetku 2. poglavja staročeške Kronike tako imenovanega Dalimila, nastale 300 let po tem, ko so bila zapisana Brižinska besedila. Naslovu O počátcě jazyka českého namreč neposredno sledi naslednji začetek 2. poglavja Kronike:⁴

*V srbském jazyku jest země,
jiež Charváty jest jmě.*

Na sprva nemetonimično rabo besede *imena* pa kaže spet to, da se med satanovimi deli, naštetimi za navedeno množinsko obliko veznega glagola, na prvem mestu imenuje v času nastanka Brižinskih besedil verjetno še zelo živo malikovanje (*eže trebo tvorim*).⁵ Navezovanje na nekdanje malike daje slutiti tudi cela 2. poved III. brižinskega besedila, ki se glasi takole:

*Tože verujo v Bog vsemogoči
i v jega Sin in v Sveti Duh,
da ta tri imena edin Bog,
Gospod sveti,
iže stvori nebo i zemljo.*

Sklepni stavek te povedi se podobno navezujoč nato razširja tudi v naslednjem odlomku iz Božične pesmi, ki jo je zapisal Alasia da Sommaripa 600 let po tem, ko so bila zapisana Brižinska besedila:⁶

*Spoznal ga je oslič, volek,
Da je to Dete pravi Bog,
Kir je stvaril zemljo, nebo,
Kerščeniku dal dušo, telo.*

V odlomku se edninska oblika veznega glagola *je*, odsevajoča edninsko podmetno zvezo *to Dete*, ohranja, ker ji prilastek *pravi* v privezku *pravi Bog* tokrat ne nasprotuje. Variiranjé prilastkov *edin* in *pravi* pa se nadalje navezuje še na refren v ljudski legendi Ober si gre službe iskat, ki se po zapisu Antona Breznika, 900 let mlajšem kakor zapisi Brižinskih besedil, glasi takole:⁷

*»No, kam pa gredeš, Krištof ti,
K si silno velik in močan?«
»Jaz si pa grem službe iskat
K temu gospod mogočnemu,
Ki je stvaril nebo, zemljo,
Človek je dal dušo, telo.«*

Refren se nanaša na *Krištofovo* iskanje službe pri starem možicu, samem hudiču na belem konju in mladem Jezusu, to iskanje pa kaže še na drugačno izbiranje pravega gospoda, ko z obrnjenim prilastkovnim zaporedjem *star - bel - mlad* pač namiguje na predkrščansko češčenje lune v obliki zaporedja prihodov jesenskega zadnjega krajca, zimskega belega ščipa ter pomladnega pravega krajca nad isto ozvezdje na nebu, namreč nad ozvezdje Oriona, ki si pomladni prvi krajec kakor zadene *štuporamo*, da bi ga prenesel čez morje. Legenda Ober si gre službe iskat je skratka legenda jeseni, zime in pomladi, ko sonce potuje od Device do Rib, ustrezno pa si nad ozvezdjem Oriona kot nekdanjim Velesom⁸ sledijo zadnji krajec kot Stribog, beli ščip kot Svetovit in prvi krajec kot Svarožič oziroma Dajbog tako,⁹ da se božičnemu soncu v osrednjem Kozorogu kot nekdanjem Svarogu ravno protistavlja beli srednji Svetovit. In Velesovo telo se skozi vso legendo pravzaprav še enači z zemljo podobno kakor duša z nebom,¹⁰ medtem ko sklepna potonitev v krst že spominja tudi na potonitev obrske moči pri obleganju Carigrada leta 626.¹¹ Krst kot metonimija pokristjanjenja je pri tem v tesni zvezi z oblikovanjem slovanskega imena za edinega oziroma pravega Boga ob Stribogu, Svetovitu in Dajbogu. Sama zloženska *Daj-bog* sicer še kaže na besedo *bog* kot sinonim za *srečo* glede na pomensko bližnji tvorjenki *u-bog* in *bog-at*¹² ter zvezo tipa:¹³

Še bog, da je prišel.

Ob tvorjenkah *Stri-bog* in *Svar-og* - kot protistavi Svetovitu - pa se je zloženska *Daj-bog* skladno z motiviko legende Ober si gre službe iskat nato razložila v ime za edinega pravega *dajajočega Boga*¹⁴ nekako v času pokristjanjenja Slovencev. Ker so se Stribog, Svetovit in Dajbog pravzaprav nanašali na eno in isto nebesno svetilo, jih je toliko lažje zamenjal *troedini Bog* z nekoliko drugačnim zaporedjem svojih oseb glede na to, da Bogu Sinu kot drugi božji osebi¹⁵ ustreza šele tretja oseba, ki nanjo naleti ober Krištof v legendi. Odsev tega razvoja je tudi naslednja varianta že navedene zveze:¹⁶

Hvala Bogu, da je šel.

Obe varianti pri tem družijo opustitev veznega glagola v izrekih,¹⁷ ki so blizu medmetov.

OPOMBE

¹ V. Nartnik: Povedna členitev II. brižinskega besedila, v: Razprave II. razreda SAZU XIII, Ljubljana 1990, 277.

² I. Grafenauer: Literarnozgodovinski spisi, Ljubljana 1980, 279 in 313.

- ³ N. Molnár: The calques of Greek origin in the most ancient Old Slavic gospel texts, Budapest 1985, 290 in 291.
- ⁴ Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila, Praha 1985, 20 in 322.
- ⁵ Freisinger Denkmäler. Brižinski spomeniki. Monumenta Frisingensia, München 1968, 100 in 101.
- ⁶ Slovenska zvrstna besedila. Uredil J. Toporišič, Ljubljana 1981, 452.
- ⁷ Slovenske ljudske pesmi II. Uredili Z. Kumer - M. Matičetov - V. Vodušek, Ljubljana 1981, 405 in 406.
- ⁸ A. E. Suprun: Vvedenie v slavjanskuju filologiju, Minsk 1989, 248.
- ⁹ J. Navratil: Slovenske narodopisne vraže in prazne vere, Letopis Matice Slovenske za leto 1892, 173 in 167.
- ¹⁰ R. Cavendish - T. O. Ling: Mitologija. Ilustrirana enciklopedija, Ljubljana 1988, 180.
- ¹¹ B. Grafenauer: Zgodovina slovenskega naroda I, Ljubljana 1978, 350.
- ¹² F. Bezljaj: Etimološki slovar slovenskega jezika I, Ljubljana 1977, 30.
- ¹³ Slovar slovenskega knjižnega jezika I, Ljubljana 1970, 160.
- ¹⁴ I. Grafenauer: Bog-daritelj, praslovansko najvišje bitje, v slovenskih kosmoloških bajkah, Bogoslovni vestnik XXIV (1944), 62 in 66.
- ¹⁵ V. Grmič: Mali teološki slovar, Celje 1973, 20 in 115.
- ¹⁶ Slovensko-nemški slovar I. Uredil M. Pleteršnik, Ljubljana 1894, 39.
- ¹⁷ È. Benvenist: Obščaja lingvistika, Moskva 1974, 179 in 180.

Zusammenfassung

DASS DIESE DREI NAMEN - EIN GOTT

Der Nebensatz *Da ta tri imena - edin Bog* (*Daß diese drei Namen - ein Gott*), der aus dem III. Freisinger Denkmal als Titel des Aufsatzes genommen wurde, ist sowohl grammatikalisch als auch lexikalisch ungewöhnlich. Grammatikalisch ungewöhnlich dadurch, weil das Verb *sunt* fehlt, lexikalisch ist der scheinbar metonymische Gebrauch des Wortes *imena* (*Namen*) in der Bedeutung von *osebe* (*Personen*) interessant. Auf den anfangs nichtmetonymischen Gebrauch des Wortes weist der ganze Satz hin, der den erwähnten Nebensatz enthält, und der interessanterweise besonders an den Refrain in der Volkslegende von dem Riesen Christopherus anknüpft. Der Refrain bezieht sich auf die Suche des Riesen nach Arbeit bei dem alten Mann, dem Teufel selber auf dem weißen Pferd und dem jungen Jesus; diese Suche ist erklärbar

als Widerschein der vorchristlichen Verehrung der Mondwechsel über demselben Gestirn des Orions, und zwar der letzten Mondsichel als Stribog, des weißen Vollmonds als Svetovit und des ersten Mondviertels als Svarožič beziehungsweise als Dajbog. Dabei weist das Kompositum *Daj-bog* selber noch auf das Wort *bog* als Synonym für *sreča* (*Glück*) hinsichtlich der bedeutungsmäßig näheren Wortbildung *u-bog* (*arm*) und *bog-at* (*reich*) hin. Bei den Wortbildungen *Stri-bog* und *Svar-og* – als Gegensatz zu Svetovit – wurde das Kompositum *Daj-bog* später, ungefähr in der Zeit der Christianisierung der Slowenen, zerlegt in den Namen für den einen wahrhaftigen *gebenden Gott* (*dajajoči Bog*). Da sich eigentlich auch Stribog und Dajbog auf ein und denselben Himmelskörper bezogen haben, hat diese desto leichter der *troedini Bog* (*der dreieinige Gott*) in etwas veränderter Reihenfolge der Personen ersetzt, indem dem Gott Sohn als zweite Person Gottes erst die dritte Person entspricht, die der Riese in der Legende trifft.